

Tavoitettavuus- ja osallistumisongelmat aikuiskoulutuksessa

Osallistumisen ja aikuiskoulutuksen sisällön kehittyminen

Kymmenen vuotta sitten aikuiskoulutukseen oli joskus elinaikanaan osallistunut 59 % yli 15-vuotiaasta väestöstä, kun vastaava osuus 15—74-vuotiasta oli jo 72 % vuonna 1980. Aikuiskoulutuskomitean toimeksiantotutkimuksessa arviointiin aikuiskoulutukseen osallistuneen 0,6 miljoonaa eli 20 % aikuisväestöstä vuonna 1972. Vuonna 1980 aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaation johdoryhmän toimeksiantotutkimuksen mukaan aikuiskoulutukseen osallistui miljoona henkilöä eli 26 % aikuisväestöstä. Aikuiskoulutuksen laajentumista kuvaa myös se, että aikuiskoulutuksen piirissä on nykyään vuosittain enemmän osallistujia kuin koulujärjestelmässä (perus-, keski- ja korkea-asteen koulutuksessa). Tosin usein osa-aikainen aikuisopiskelu on monimuotoisempaa ja kestoltaan lyhyempää kuin koulujärjestelmän yleensä kokopäiväinen opiskelu.

Osallistumisen määrällinen kehitys

Aikuiskoulutukseen 1.9.1979—31.1.1980 välisenä aikana eri opiskelutarkoituksessa osallistuneita oli seuraavasti (sama henkilö on voinut osallistua useamman tarkoituksiryhmän koulutukseen):

Vapaa sivistystyö, iltakoulu jne.

- pohjakoulutuksen täydentäminen 0,1 milj. henkilöä

- luottamushenkilökoulutus 0,1 milj. henkilöä.
- muu yhteiskunnallinen koulutus ja harrasteopinnot 0,6 milj. henkilöä.

Ammatillinen aikuiskoulutus

- työnantajan henkilöstökoulutus, työllisyyskoulutus ja muu ammatillinen aikuiskoulutus 0,7 milj.

Painopiste on osittain siirtymässä ammatilliseen koulutukseen. Tämä johtuu ensisijaisesti siitä, että työnantajan järjestämään koulutukseen osallistuneiden määrä on 1970-luvulla kolminkertaistunut. Aikuiskoulutuksen kehittyminen noudattaa aikuiskoulutuskomitean ja valtioneuvoston 1978 antaman aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja kehittämisperiaatteiden mukaista tärkeysjärjestystä. Tosin tämä kehityssuunta ei johdu vielä suunnitelmallisesta resurssien kohdentamisesta tai lainsäädäntötoimenpiteistä. Painopisteen siirtymistä aikuiskoulutuksen kehittämisessä voidaan pitää myönteisenä ilmiönä, sillä vuonna 1980 ainoastaan yleissivistävän pohjakoulutuksen varaan jääneiden osuus 15 vuotta täyttäneestä väestöstä oli 59 % ja Koulutussuunnitelun neuvottelukunnan ennusteen mukaan vastaava osuus olisi 45 % vielä vuonna 1995 keskiasteen koulunuudistuksesta huolimatta.

Toiseksi tärkeämmäksi aikuiskoulutuksen tehtäväalueeksi asetettu yleissivistävän pohjakoulutuksen täydentäminen on myös lisääntynyt 1970-luvulla. Tosin peruskoulun oppimäärän opiskelun arvioidaan laskevan ja lukion oppimäärän opiskelun lisää-

tyvän tulevaisuudessa eri aikuiskoulutusmuodoissa. Uuden teknologian kehittymisen myötä yleissivistävän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen ero tulee kuitenkin vähentyään. Yhteiskunnan ja teknologian kehityksen edellyttämä laajaalainen ammatillinen osaaminen vaatii yhä laajemmasta määrin ammatilliseen koulutukseen sisältyviä yleissivistäviä opintoja. Myös persoonallisuuden ja yhteistyövalmiuksien kehittämisessä ei voida erottaa jyrkästi ammatillista kehitystä muusta yksilön kehittämisestä.

Yhteiskunnallisten ja harrasteaineiden opiskelu on voimakkaasti lisääntynyt ja monipuolistunut viime aikoina kaikissa vapaan sivistystyön toimintamuodoissa (kansanopistot, kansalais- ja työväenopistot sekä opintokeskukset). Koulutustarjonnan laajentumisen lisäksi tähän on vaikuttanut mm. se, että työpaikka on lyhentynyt ja vastaavasti työllisten vapaa-ajan käyttömahdollisuus lisääntynyt neljään tuntiin työpäivisin vuonna 1979. Selvin piirre erityisesti 1970-luvun jälkipuolella on se, että lähinnä vastaanottava kulttuuriharrastus koskettelee yhä laajempia kansalaispiirejä. Tämä eräänlainen ”kulttuurinälkä” ilmenee perinnejuhlien, kesätaapahtumien; taidenäyttelyissä, teattereissa, museoissa ja konserteissa käyntien lisääntymisenä. Samanaikaisesti myös omakohtainen musiikin ja muun taiteen harrastaminen on määrällisesti ja suhteellisesti lisääntynyt huomattavasti kaikissa vapaan sivistystyön toimintamuodoissa.

Osallistumisen kasaantuminen

Yhteiskunnan kehityssuunnan äärimmäisvaihtoehtona on, että työvoima jakautuu yhä jyrkemmin kahteen väestöryhmään: ammattitaitoiisiin, luovissa suunnittelutehtävissä toimiviin, jotka tiedostavat lisäkoulutustarpeensa sekä tuntevat ja osaavat myös käyttää useita aikuis-koulutusmuotoja; toisaalta yksitoikkaisia valvonta- ja aputehtäviä suorittaviin, jotka eivät koe ollenkaan koulutustarvetta eivätkä myös osallistu aikuiskoulutukseen. Lisäksi on olemassa suuri työttömien joukko. Hyvin koulutettu aktiiviväestö etsii ja käyttää hyväkseen mahdollisuuksia osallistuvaan, kehittävään vapaa-ajan käyttöön ja osan väestön elämäntyyli on passiivista, kulutuskeskeistä vapaa-ajanviettoa. Osallistumisen kasautuminen on lisäksi alueellista: pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa asutuskeskuksissa on runsaasti vaihtoehtoisia aikuiskoulutus- ja kulttuuripalveluita, joita väestö käyttää osallistumiskynnyksen ylittettyään monipuolisesti hyväkseen. Tällöin perinteisen vapaan sivistystyön merkitys korostuu entisestäänkin Väli- ja Pohjois-Suomen väestölle. Aikuiskoulutuksen käyttö on kuitenkin myönteisesti tasoittunut alueellisesti 1970-luvulla valtakunnallisten osallistumistutkimustulosten perusteella.

Osallistumisen esteet ja vaikeudet

Koulutuksellisen tasa-arvon lisääntyminen aikuiskoulutuksessa ja siten myös vapaassa sivistystyössä edellyttää erikoistoimenpiteiden kohdistamista niihin väestöryhmiin, jotka erityisesti kärsivät osallistumisesteistä. Huomiota on kiinnitettävä erityisesti taloudellisesti tai sosiaalisesti epäedullisessa asemassa oleviin sekä alueelli-

seen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon.

Aikuiskoulutukseen osallistuneet kokevat eniten aikaan ja koulutuksen tavoitettavuuteen liittyviä vaikeuksia, kun taas osallistumattomille luonteenomaisinta ovat ikääntymiseen tai terveyteen, asenteisiin sekä koulutuksen epäolennaiseksi kokemiseen liittyvät esteet. Miehillä ominaisia ovat psykologiset esteet; naisten osallistumista hankaloittavat konkreettiset elämän olosuhteista johtuvat monet vaikeudet. Ajan puute osallistumisen esteenä on muita ammattiryhmiä yleisempää toimihenkilöillä ja yrittäjillä. Sen sijaan taloudellisia syitä ei yleensä koeta aikuisopiskelua sanottavimmin estäväksi tekijäksi.

Rekrytointi ja tiedotus

Koulutuksen rekrytoinnissa tiedotus ja tehostettu henkilökohtainen opintoneuvonta ovat keskeistä. Mm. kansanopistojen ja sivistysjärjestöjen toiminnasta on julkaistu ja julkaistaan yhteisesitteitä. Valtakunnan tason tiedotuksessa edistysaskel on myös työvoimanisteriön vuonna 1982 ensimmäistä kertaa julkaisema koko aikuiskoulutuksen kattava opas "Tietoja aikuisopiskelusta", jota on tarkoitus tietyin aikavälein täydentää. Kuitenkin alue- ja paikallistasolla oppilaitosten esitteiden lisäksi tiedotus tulisi suunnata erityisesti paikallislehtiin. Sisällöltään tämän tiedon tulee olla olemustietoa käsittävää ja tiettyyn kohde-ryhmään kohdistettua. Kouluhallituksen alaisissa hakevan toiminnan kansalais- ja työväenopistokokeiluissa on saatu myönteisiä kokemuksia esim. ruokatunnilla tapahtuvasta työpaikkayhdyshenkilöiden opintoneuvonnasta, koska vuorovaikutus on näin saatu kaksisuuntaiseksi.

Myönteisiä kokemuksia on myös kylätoimikuntien yhdyshenkilöiden hyväksikäyttöä tiedottajina ja opintoneuvojina.

Lähteet:

- Aaltonen, R. — Manninen, H., Aikuisopiskelun ja kulttuuripalveluiden käyttö sosiaalisen osallistumisen muotoina. Tampereen Yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja nro 13. Tampere 1979
- Havén, H. — Sävänperä, R., Aikuiskoulutukseen osallistuminen 1980. Tilastokeskuksen tutkimuksia nro 92. Helsinki 1983
- Komiteamietintö 1981: 11. Vuoden 1979 kansanopistokomitean I osamietintö. Helsinki 1981
- Kouluhallitus. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/1973, 2/1978, 1/1980, 1/1981 ja 1/1983. Vapaan sivistystyön osasto. Helsinki 1973—1983
- Kulttuuritilasto 1977. Tilastokeskuksen tilastollisia tiedonantoja nro 60. Tilastoja taiteesta, tiedonvälityksestä, vapaa-ajasta, urheilusta ja nuorisotoiminnasta vuosilta 1930—1977. Helsinki 1978
- Laine, A. — Pantzar, E., Vuorotyöläisten vapaa-ajan opiskelumahdollisuuksien kehittämiskokeilu. Valkeakosken työväenopisto 1977—78. Kansalais- ja työväenopistojen kokeiluraportti 1/1982. Kouluhallitus, vapaan sivistystyön osasto. Helsinki 1982
- Lehtonen, H. — Tuomisto, J., Aikuiskoulutus Suomessa: Käsitteet ja käyttö. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tutkimuksia A;45. Tampere 1973
- Niemi, I. — Kiiski, S. — Liikainen, M., Suomalaisten ajan käyttö 1979. Tilastokeskuksen tutkimuksia nro 65. Helsinki 1981
- Repo, A., Väestön tutkinto- ja koulutusrakenne-ennuste 1981—1995. Tilastokeskuksen tutkimuksia nro 94. Helsinki 1983